

Огляд книги *Пола Копана Чи є Бог моральним чудовиськом? Осмислення старозавітного Бога*

Является ли Бог моральным чудовищем? Осмысление ветхозаветного Бога. Пол Копан. Київ: Книгоноша, 2021. 256 с.; ISBN: 978-617-7930-07-4; 220 грн.

Федір СТРИЖАЧУК

Одеська богословська семінарія, Одеса, Україна

ORCID: 0000-0002-3644-938213

Книга Пола Копана *Чи є Бог моральним чудовиськом?* має інтригуючу і для когось навіть провокаційну назву. Така назва може змусити здригнутися віруючу людину, яка вихована в церковному середовищі і звикла слухати проповіді і читати книги про доброго, люблячого і святого Бога. Проте назва книги запозичена з риторики популярного на Заході руху “нових атеїстів”, до якого належать Річард Докінз, Деніел Деннет, Сем Харріс та Крістофер Хітченс. Їх ще називають “чотирма апокаліптичними вершниками нового атеїзму”. Я не впевнений, чи правильно називати тренд “нових атеїстів” “інтелектуальним” рухом, але те, що він є популярним – у цьому сумнівів немає. Книги названих авторів перекладені багатьма мовами світу, зокрема російською та українською.

Якщо спробувати віднести книгу до традиційних рубрик, то її можна було б вважати тематичним збірником відповідей на важкі тексти Біблії. Насправді ж книга має ширший тематичний контекст – агресивний дискурс “нового атеїзму”. Перша частина книги присвячена саме короткій презентації та оцінці названого руху. Автор показує, що новий атеїзм не є інтелектуальним академічним рухом, а скоріше популярним – що викликає резонанс у засобах масової інформації. Поряд з іншими дослідниками автор звертає увагу на те, що академічна та філософська культура неоатеїзму не є високою (9). Попри те, що нові атеїсти привласнили собі ім’я “брайтс” у сенсі “розумні, кмітливі”, їх аргументи не виділяються філософською глибиною, науковою обґрунтованістю чи логічною чіткістю, скоріше, вони мають емоційний, навіть пристрасний, характер. Їхні промови часто випромінюють непримиренність та риторику ненависті. Навіть атеїсти з академічних кіл намагаються відмежуватися та соромляться колег зі свого ідеологічного табору.

Основна мета нових атеїстів – не довести те, що Бог не існує. Вони цю тезу вважають або самоочевидною, або вже доведеною. Вони зосередилися на обґрунтуванні тези: “релігія заподіює шкоду”. Однією з основних об’єктів критики нових атеїстів є образ Бога у Старому Завіті. Тут нові атеїсти не стримують себе

у висловлюваннях. Пол Копан цитує Р. Докінза: “Бог Старого Завіту – можливо, найбільш неприємний персонаж у світовій літературі. Ревнивий і гордий, дріб’язковий, несправедливий, безжальний владолоб, мстивий, натхненник етнічних чисток, женоненависник, гомофоб, расист, дітовбивця, що сіє чуму і смерть садомазохіст, примхливий, злісний хуліган”. Ми привели цю цитату, тому що вона у певному сенсі відображає структуру книги. Розділи 2–4 є богословською обґрунтованою відповіддю на ці звинувачення Бога Старого Завіту. На 16-ій сторінці наводиться список цих звинувачень: геноцид хананеїв, жертвопринесення Ісаака, ревниве, егоцентричне божество, етноцентризм/расизм, схвалення рабства, викуп наречених, жінки “гірші” за чоловіків, суворі закони в Ізраїлі.

Питання та звинувачення проти біблійного образу Бога Пол Копан здебільшого формулює, спираючись на авторів із табору нових атеїстів. Коли автор переходить до відповідей, він уважно вивчає біблійні тексти, ґрунтуючись на дослідженнях сучасних біблеїстів, використовує філософські та богословські тексти, а також пасажі з творів сучасної популярної культури.

Друга частина книги присвячена характеру Бога. У третьому розділі автор відповідає на звинувачення Бога в нарцисизмі, зарозумілості та марнославстві. Він демонструє, що при уважному вивченні Писання ми дійдемо висновку, що Бог смиренний, самовідданий і зосереджений на інших. Гордість, марнославство – це якості, які можуть бути притаманні лише недосконалим істотам. Бог же має всі досконалості і тому поклоніння Йому є цілком виправданим і не говорить про гордість чи нарцисизм Бога. Четвертий розділ присвячений ревності Бога. Тут автор обґрунтовує ідею, що ревність Бога – це прагнення Бога дарувати найкраще, всупереч людському обмеженому бажанню задовольнитися незначним, обмеженим та підробленим. У п’ятому розділі автор досліджує непросту для тлумачення історію “жертвоприношення Ісаака” і доводить, що Бог мав право просити такої жертви, тому що міг воскресити Ісаака, а з новозавітної перспективи Авраам, завдяки цьому вчинку, став символом самовідданої любові Бога.

У третій частині автор аналізує законодавство давнього Ізраїлю. Він наводить аргументи на користь того, що закони Ізраїлю мали тимчасовий характер і служили сходинкою наступних етапів Божої історії спасіння. “Дивні речі” законодавства Мойсея тільки виглядають такими, якщо не враховується культурний контекст і не здійснюється порівняння із законами та звичаями народів, що оточують стародавній Ізраїль. У кінцевому рахунку автор дійшов висновку, що ізраїльське законодавство відрізнялося радикальною моральною перевагою (121). Проблемі рабства автор присвячує три розділи (12-14), тут ретельно досліджуються багато старозавітних текстів, автор визнає, що закони про рабство не мали універсального характеру і не можуть претендувати на моральний ідеал. А новозавітне вчення закликає християн до звільнення від рабства і рівності у Христі.

Розділи 15–17 третьої частини розглядають практики та поведінку Ізраїльського народу, які були санкціоновані Богом. Автор досліджує війни Ізраїлю і робить висновок, що вони не можуть бути визнані “геноцидом” та “етнічними чистками”, хоча і є морально неприйнятними. Автор також вважає, що людський погляд “знизу” є обмеженою перспективою, яка не дозволяє побачити події “очима Бога” і зрозуміти їх досконало.

Четверта частина знайомить з новим баченням моралі у світлі Біблії. Тут автор вступає в полеміку з моральною філософією та мораллю нових атеїстів. Пол Копан, всупереч позиції нових атеїстів, які стверджують, що “люди можуть бути моральними, не вірячи в Бога” (213), обґрунтовує концепцію, що саме розрізнення добра і зла передбачає існування морального законодавця – Бога. Автор обстоює теорію цінностей у моральній філософії та доводить, що джерелом моральних цінностей є Бог.

В останньому 20 розділі Пол Копан перераховує моральні досягнення сучасної цивілізації (викорінення рабства, боротьба з дітовбивством, заборона гладіаторських боїв, медицина, підвищення статусу жінок, створення університетів, розвиток філософії, богослов'я та культури, захист прав людини) і доводить, що вони є результатом впливу Ісуса з Назарету та його послідовників християн.

Книга виявляє високу богословську та філософську кваліфікацію автора, а також глибоке знання біблійних текстів та вміння їх тлумачити. Водночас зміст та мова книги мають популярний стиль. Книга може бути рекомендована викладачам та студентам богослов'я, пасторам і служителям церков та широкому колу читачів із церковного та позацерковного середовища.

Fedir STRYZHACHUK
Odesa Theological Seminary, Odesa, Ukraine

tedandgalina@gmail.com
ORCID: 0000–0002–3644–938213

Надійшла до редакції / Received 10.05.2022

Прийнята до публікації / Accepted 31.05.2022